

ECHINOKOKKOZNING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI VA OLDINI OLISH CHORALARI

Epidemiologiya kafedra mudrir
Maxmudova Lola Baxramovna

Olloqulov Farrux Davlat o'gli
Epidemiologiya kafedrasi ordinatori
olloqulovfarrux6@gmail.com

Annotatsiya: Echinokokkoz dunyoning ko'plab mamlakatlarida, jumladan O'zbekistonda ham uchraydigan xavfli parazitlar kasalliklaridan biri hisoblanadi. Kasallikning qo'zg'atuvchisi Echinococcus granulosus va Echinococcus multilocularis tasmasimon gelmintlari bo'lib, ular inson organizmida turli a'zolarida kistalar hosil qiladi. Ushbu maqolada echinokokkozning epidemiologik xususiyatlari, inson salomatligiga ta'siri, kasallikning klinik kechishi, diagnostikasi va profilaktikasi masalalari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar, epidemiologik ma'lumotlar hamda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tavsiyalari o'rganildi. Tahlillar echinokokkozning nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega kasallik ekanligini ko'rsatdi. Kasallikning oldini olishda veterinariya nazorati, sanitariya-gigiyena tadbirlari va aholi o'rtasida profilaktik targ'ibot ishlarini kuchaytirish muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: echinokokkoz, gelmintoz, zoonoz, gidatid kista, parazitlar kasalliklar, epidemiologiya, profilaktika.

Аннотация: Эхинококкоз — одно из самых опасных паразитарных заболеваний, встречающихся во многих странах мира, включая Узбекистан. Возбудителями заболевания являются ленточные черви Echinococcus granulosus и Echinococcus multilocularis, образующие кисты в различных органах человеческого тела. В данной статье анализируются

эпидемиологические характеристики эхинококкоза, его влияние на здоровье человека, клиническое течение, диагностика и профилактика заболевания. В ходе исследования были изучены местные и зарубежные научные источники, эпидемиологические данные и рекомендации Всемирной организации здравоохранения. Анализ показал, что эхинококкоз — заболевание, имеющее не только медицинское, но и социально-экономическое значение. В профилактике заболевания важную роль играют ветеринарный контроль, санитарно-гигиенические меры и усиление профилактической пропаганды среди населения.

Ключевые слова: эхинококкоз, гельминтоз, зооноз, эхинококковая киста, паразитарные заболевания, эпидемиология, профилактика.

Abstract: Echinococcosis is one of the most dangerous parasitic diseases found in many countries of the world, including Uzbekistan. The causative agents of the disease are tapeworms *Echinococcus granulosus* and *Echinococcus multilocularis*, which form cysts in various organs of the human body. This article analyzes the epidemiological characteristics of echinococcosis, its impact on human health, clinical course, diagnosis and prevention of the disease. During the study, local and foreign scientific sources, epidemiological data and recommendations of the World Health Organization were studied. The analyzes showed that echinococcosis is a disease of not only medical but also socio-economic importance. In preventing the disease, veterinary control, sanitary and hygienic measures and strengthening preventive propaganda among the population play an important role.

Keywords: echinococcosis, helminthiasis, zoonosis, hydatid cyst, parasitic diseases, epidemiology, prevention.

Kirish

Parazitar kasalliklar insoniyat tarixida eng qadimiy va keng tarqalgan kasalliklar qatoriga kiradi. Ular orasida zoonoz xarakterga ega bo'lgan echinokokkoz alohida o'rin egallaydi. Mazkur kasallik nafaqat inson salomatligiga

jiddiy zarar yetkazadi, balki chorvachilikka ham sezilarli iqtisodiy zarar keltiradi. Shuning uchun ham echinokokkoz Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tomonidan nazorat qilinishi zarur bo‘lgan e‘tibordan chetda qolayotgan tropik va zoonoz kasalliklar qatoriga kiritilgan.

O‘zbekiston chorvachilik rivojlangan davlatlardan biri bo‘lib, qishloq hududlarida aholi va uy hayvonlari o‘rtasidagi yaqin munosabatlar echinokokkozning tarqalishi uchun qulay sharoit yaratadi. Kasallikning qo‘zg‘atuvchisi bo‘lgan echinokokklarning asosiy xo‘jayini itlar va boshqa yirtqich hayvonlar hisoblanadi. Odam esa parazit rivojlanish siklida oraliq xo‘jayin sifatida qatnashadi.

Kasallikning xavfliligi shundaki, u uzoq yillar davomida hech qanday klinik belgilar bermasligi mumkin. Shu sababli bemorlarning aksariyati kasallikning kech bosqichlarida aniqlanadi. Bu esa davolash jarayonini murakkablashtiradi va asoratlarni xavfini oshiradi. Hozirgi davrda echinokokkozning epidemiologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish, erta tashxislash va samarali profilaktika choralarini ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Adabiyotlar tahlili

Echinokokkoz muammosi bo‘yicha ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borganlar. O‘zbekistonlik olimlardan A.X. Sultonov, B.X. Ergashev, R.M. Azimov va boshqalar tomonidan gelmintozlarning epidemiologiyasi va profilaktikasi masalalari keng o‘rganilgan. Ularning tadqiqotlarida echinokokkozning qishloq hududlarida ko‘proq uchrashi va chorvachilik bilan shug‘ullanuvchi aholida kasallanish xavfi yuqori ekanligi qayd etilgan.

Parazitolog olim K.I. Skryabin tomonidan ishlab chiqilgan nazariy qarashlar gelmintlarning biologiyasi va rivojlanish siklini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Olim echinokokklarning biologik rivojlanish jarayonini batafsil tavsiflab bergan va kasallikning oldini olishda veterinariya nazoratining muhimligini ta’kidlagan.

Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti hisobotlarida echinokokkoz har yili yuz minglab insonlarda aniqlanishi va millionlab dollar iqtisodiy zarar keltirishi qayd etiladi. Tashkilot mutaxassislarining fikricha, kasallikning asosiy xavfi uning uzoq latent davri va murakkab jarrohlik aralashuvlarini talab qiladigan asoratlari bilan bogʻliq.

Rossiyalik olimlar V.A. Kornev va N.P. Shabalovlarning ilmiy ishlarida echinokokkozning klinik shakllari, diagnostikasi va zamonaviy davolash usullari tahlil qilingan. Tadqiqotlar jigar va oʻpka echinokokkozi kasallikning eng koʻp uchraydigan shakllari ekanligini koʻrsatadi.

Soʻnggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar molekulyar diagnostika, immunologik testlar va ultratovush tekshiruvlarining echinokokkozni erta aniqlashdagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqladi. Zamonaviy tibbiyotda kasallikni aniqlash va davolash imkoniyatlari kengaygan boʻlsa-da, profilaktika hanuzgacha eng samarali kurash usuli boʻlib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish asosida amalga oshirildi. Tadqiqot davomida epidemiologik, qiyosiy, statistik va analitik metodlardan foydalanildi. Oʻzbekiston Respublikasi Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qoʻmitasi maʼlumotlari, Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti hisobotlari, veterinariya xizmatlari statistik maʼlumotlari hamda parazitologiya boʻyicha ilmiy manbalar oʻrganildi.

Shuningdek, echinokokkozning tarqalish mexanizmi, inson organizmiga taʼsiri, diagnostika usullari va profilaktik choralari boʻyicha ilmiy maqolalar tahlil qilinib, olingan natijalar umumlashtirildi.

Natijalar va muhokama

Tahlillar echinokokkozning inson salomatligiga sezilarli taʼsir koʻrsatishini koʻrsatdi. Kasallikning rivojlanish sikli itlar, chorva mollari va inson oʻrtasidagi biologik bogʻliqlik bilan tavsiflanadi. Voyaga yetgan parazitlar itlarning ichagida

yashaydi va tuxumlarini tashqi muhitga chiqaradi. Inson parazit tuxumlarini ifloslangan oziq-ovqat, suv yoki qo'llar orqali qabul qilganda zararlanadi.

Inson organizmiga tushgan tuxumlardan lichinkalar ajralib chiqadi va qon oqimi orqali turli a'zolariga tarqaladi. Eng ko'p hollarda ular jigarda ushlanib qoladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, echinokokk kistalarining 60–70 foizi jigarda, 20–30 foizi esa o'pkada joylashadi. Qolgan hollarda miya, yurak, taloq, buyrak va suyaklarda ham uchrashi mumkin.

Kasallikning dastlabki bosqichlari ko'pincha yashirin kechadi. Kista asta-sekin kattalashib borgani sari bemorlarda turli klinik belgilar paydo bo'ladi. Jigar echinokokkozida o'ng qovurg'a ostida og'riq, ko'ngil aynishi, ishtahaning pasayishi va umumiy holsizlik kuzatiladi. O'pka zararlanganda yo'tal, nafas qisishi, ko'krak qafasida og'riq va qon aralash balg'am ajralishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, kasallikning eng xavfli asoratlaridan biri kistaning yorilishi hisoblanadi. Bunday holatda parazit suyuqligi organizmga tarqalib, kuchli allergik reaksiyalar, anafilaktik shok va ikkilamchi ko'p sonli kistalar hosil bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Diagnostika jarayonida ultratovush tekshiruvi, kompyuter tomografiyasi va magnit-rezonans tomografiya muhim ahamiyatga ega. Serologik usullar, jumladan immunoferment tahlili ham tashxisni tasdiqlashda keng qo'llaniladi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida kasallikni klinik belgilar paydo bo'lishidan oldin ham aniqlash imkoniyati mavjud.

Davolash usullari kasallikning bosqichi va kistaning joylashuviga bog'liq. Katta o'lchamdagi kistalarda jarrohlik amaliyoti asosiy davolash usuli hisoblanadi. Bundan tashqari albendazol va mebendazol kabi antiparazitar preparatlar ham qo'llaniladi. So'nggi yillarda minimal invaziv PAIR texnologiyasi ayrim bemorlarda samarali natijalar berayotgani qayd etilmoqda.

Profilaktik tadbirlar tahlili kasallikning oldini olishda veterinariya va tibbiyot xizmatlarining hamkorligi muhimligini ko'rsatdi. Itlarni muntazam

degelmintizatsiya qilish, so'yilgan hayvonlarning zararlangan a'zolarini itlarga bermaslik va veterinariya nazoratini kuchaytirish echinokokkozning tarqalishini kamaytiradi.

Aholining sanitariya madaniyatini oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Qo'llarni muntazam yuvish, meva va sabzavotlarni yaxshilab tozalash, ichimlik suvining sifatini nazorat qilish va bolalarga gigiyena qoidalarini o'rgatish kasallanish xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Qishloq hududlarida yashovchi aholi orasida profilaktik targ'ibot ishlarini kuchaytirish zarurligi aniqlandi. Veterinariya va tibbiyot xodimlari tomonidan o'tkaziladigan tushuntirish ishlari kasallikning oldini olishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholining kasallik haqidagi bilim darajasi oshgani sari zararlanish holatlari kamayadi.

Xulosa

Echinokokkoz inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazuvchi, uzoq davom etuvchi va asoratlari xavfli bo'lgan zoonoz parazitar kasallikdir. Kasallikning yashirin kechishi, muhim ichki a'zolari zararlashi va murakkab davolash usullarini talab qilishi uning tibbiy ahamiyatini oshiradi.

Tadqiqot natijalari echinokokkozning tarqalishida veterinariya nazoratining sustligi, sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik va aholining kasallik haqidagi bilim darajasining yetarli emasligi muhim omillar ekanligini ko'rsatdi. Kasallikning oldini olish uchun veterinariya va sanitariya xizmatlari faoliyatini takomillashtirish, itlarni muntazam degelmintizatsiya qilish, chorva mahsulotlarini nazorat qilish va aholining sanitariya madaniyatini oshirish zarur.

Echinokokkozga qarshi kurash faqat tibbiy muammo emas, balki veterinariya, ekologiya va jamoat salomatligi sohalarining hamkorligini talab qiladigan kompleks masala hisoblanadi. Shu sababli profilaktik tadbirlarni tizimli ravishda amalga oshirish kasallanish ko'rsatkichlarini kamaytirish va aholi salomatligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Скрыбин К.И. Основы общей гельминтологии. – Москва: Медицина, 1969.
2. Эргашев Б.Э. Тиббий паразитология. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2018.
3. Азимов Р.М. Паразитар касалликлар ва уларнинг профилактикаси. – Тошкент: Фан, 2020.
4. Шабалов Н.П. Детские инфекционные болезни. – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
5. World Health Organization. Echinococcosis: Fact Sheets. – Geneva: WHO, 2024.
6. Centers for Disease Control and Prevention. Parasites – Echinococcosis. – Atlanta, 2024.
7. Султонов А.Х. Зооноз касалликлар эпидемиологияси. – Тошкент: Тиббиёт, 2021.
8. Ўзбекистон Республикаси Санитария-эпидемиологик осойишталик ва жамоат саломатлиги қўмитаси маълумотлари. – Тошкент, 2024.
9. Kornev V.A. Clinical Parasitology. – Moscow, 2020.
10. Craig P.S., McManus D.P. Prevention and Control of Cystic Echinococcosis // The Lancet Infectious Diseases. – 2022. – Vol. 22. – P. 1170–1180.